

DLA doktori értekezés tézisei

Kecskés György:
A natúrkürttől a ventilkürtig
Egy hangszer karriertörténete

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődés-
történeti tudományok besorolású

doktori iskola

2009

I. A kutatás előzményei

Disszertációm témájául a kürt fejlődés-történetét választottam: „A natúrkürttől a ventilkürtig. Egy hangszer karriertörténete” címmel. Ebben szerepet játszott, hogy magyar nyelven kürtökről írott könyv nem hozzáférhető. Bogár István: *A rézfúvós hangszerek* (Budapest: Zeneműkiadó, 1984) című munkája igazán hiánypótlónak számított megjelenése idején, de mivel igen nagy témakört ölel fel, így a kürtökkel nem foglalkozik nagy terjedelemben, és csak bizonyos mélységig. A 1990-es években napvilágot látott különböző színvonalú külföldi kiadványok között sincs olyan, amely a zenei életnek ezt a szegmensét kellő színvonalon körüljárná. Ezek a könyvek általában inkább ismeretterjesztő jellegűek.

Angol és német nyelven azonban igen nagyszámú, alapos, és szakmai szempontból is jelentős könyvek találhatók. Anyagyűjtés során – elsősorban lexikonok és tanulmányok gyakori hivatkozásai alapján – kristályosodott ki, hogy melyek azok az alaplátványok, azok az átfogó, kutatások eredményeit felmutató munkák, amelyekre én is támaszkodhatom. Mivel némelyik kiadvány 40-50 évvel ezelőtt jelent meg, igyekeztem a legújabb kutatások eredményeit is bemutatni dolgozatomban.

II. Források

A források közül a leggyakrabban hivatkozott, legtöbbet idézett munkák egyike az angol Reginald Morley-Pegge könyve: *The French Horn* (London: Ernest Benn, 1960). Mind tárgyi, mind írásos emlékek bemutatásával (hangszerek, leltárok, dokumentumok, kották) igyekszik átfogó, és hiteles képet adni a hangszer történetéről. Ezen kívül számos személyes tapasztalat és *oral history* is színezi a kiadványt. Morley-Pegge (1890-ben született) Francois Brémondnál és Edouard Vuillermoznál tanult Párizsban, akik a 19-20. század francia zenei életének elismert személyiségei, és a korszak kiváló kürtösei voltak. A fojtástechnikán (hand-horn) alapuló hagyományos francia kürtiskolát képviselték, bár Brémond elismerte a ventilkürtöt is.

A másik fontos mű Horace Fitzpatrické, aki elsősorban a kürt zenei fejlődéstörténetét, a műzenébe való bekerülését mutatja be (Horace Fitzpatrick: *The Horn and Horn-Playing and the Austro-Bohemian Tradition from 1760 to 1830*. London: Oxford University Press, 1970). Ő elsősorban a cseh-osztrák vonalat igyekszik kibontani, bőséges dokumentációval és hivatkozással szolgálva, hogyan terjedt el Európában ez a hangszer elsősorban a cseh származású játékosok és tanároknak köszönhetően.

Bernhard Brüchle és Kurt Janetzky nemcsak hangszergyűjteményeken és kottákon keresztül, hanem műalkotások

bevonásával is tudósít a kürt történetének és kultúrában betöltött szerepének állomásairól (Bernhard Brüchle - Kurt Janetzky: *The Pictorial History of the Horn*. Tutzing: Schneider, 1976). Festmények, rézkarcok, falikárpitok ábrázolásain nyomon követhető, hogy szivárgott be a vadászat után a művészeti életbe is a kürt. Janetzky több mint kétszáz kéziratot publikált, melyet különböző levéltárakból és kolostorok, könyvtárak mélyéről ásott elő, kutatásai során.

Barry Tuckwell informatív könyve a hangszer történetén túl a zenei vonatkozású kérdésekről is érdekesen ír (Barry Tuckwell: *Horn*. Yehudi Menuhin Instrumental Series. London: Macdonald, 1983.) Egy-egy zenekari kürtszólamot, vagy versenyművet a gyakorló zenész, a kürtművész szemszögéből nézi, és kíséri sajátos, egyéni hangú kommentárokkal.

A felsorolt könyvek másodlagos forrásokat (hangszergyűjtemények, leltárok, évkönyvek, kották) megemlítenek, bemutatnak. Ezen kívül az egyre nagyobb számban megjelenő rézfűvós folyóiratokra (*Horn Call*, *Brass Press*) is támaszkodtam (melyben segítségemre volt Virginia Thompson, a *Horn Call* egyik szerkesztője is), melyek új kutatások eredményeképpen időnként más megvilágításba helyezik az eddig ismert tényeket, például Mozart kürtversenyeinek keletkezésével kapcsolatban. (Például: Alan Tyson: „Mozart's D-Major Horn Concerto: Questions of Date and Authenticity”. In: *Studies of Autograph Scores*. 16. Harvard University Press, 1990: 246-261.)

III. Módszer

Dolgozatom első részében a kürt megjelenését, és építésében végbement változásokat mutattam be. A hangszer fizikai változásai hatással voltak a játéktechnikára is. Fontosnak tartottam hangsúlyozni, hogy ezeket a változásokat mindig zenei igények hívták életre, tették szükségessé. Az első részben szükségszerűen be kellett mutatni ezeket a folyamatokat, hogy a második egységben beszámolhassak a kürt zenei instrumentummá, zenekari hangszerré válásáról. A kürt zenei kapacitásának, lehetőségeinek bővülésével a zeneszerzők egyre nagyobb figyelmet szenteltek ennek a hangszernek, és egyre sokrétűbb feladatokat bízta rá a zenekarban. A harmadik rész szólóhangszerként mutatja be. Számos hercegség udvari zeneszerzője mellett olyan jelentős komponisták, mint Vivaldi, Telemann, Mozart, Haydn, Weber és Strauss fantáziát láttak a kürtben, és versenyműveket írtak rá, és ezáltal elismerték azt a zenei rangot, amit a hangszer a barokk korra elért.

A szakirodalom kritikus olvasásában igyekeztem a tényeket (dokumentumok, kották, a korabeli hangszerek lehetőségei) figyelembe venni, és nem csupán különböző források okfejtéseit átvenni. Másrészt figyelembe kellett venni, hogy egyes könyvek, tanulmányok több mint fél évszázaddal ezelőtti álláspontot tükröznek, illetve régebbi kutatásokra hivatkoznak. (Például J. S. Bach kúrthasználatával kapcsolatban, vagy Haydn és Mozart

kürtversenyeiről szólván.) Ilyen esetekben megpróbáltam az adott terület specialistáinak, szaktekintélyeinek számító tudósok legfrissebb eredményeire támaszkodni (például Mozart és Haydn esetében H. C. Robbins Landon, Robert D. Levin, Paul Bryan).

Egy helyen – az egyébként igen alapos – Horace Fitzpatrick (*The Horn and Horn-Playing*, London: Oxford University Press, 1970: 166.) azt írja, hogy Leutgeb elégedetlen volt a K.447 (No.3) számú kürtversennyel. Túl könnyűnek találta, ezért Mozart megírta számára a ma negyediként ismert K. 495-t. A legújabb stilisztikai vizsgálatok, valamint a kották vízjeleinek tanulmányozása kimutatta, hogy a K.447 később keletkezett, mint a K.459-ként számozott versenymű (Robert D. Levin: „The Chronology of Mozart’s Works”. www.whrb.org/pg/Levin_Mozart_Essay.pdf).

IV. Eredmények

A téma kiválasztásában több szempont is szerepet játszott. A mindennapi hangszeres munka és a tanítás során számos kérdéssel találtam szembe magam, melyekre szerettem volna válaszokat kapni.

Mint a kutatás előzményeinél már említettem, magyar nyelven nem készült átfogó, a kürt történetét aprólékosan feldolgozó mű. Csak általános, vagy ismeretterjesztő kiadványok jelentek meg, némelyik a speciális terminológia hiányosságai miatt csak hozzávetőleges fordításban. Dolgozatommal, ha nem is tudom teljesen betölteni ezt az űrt, mégis egy első kísérletnek szánom,

egyfajta enciklopédikus áttekintésnek, melyben mindig hangsúlyozottan fontosnak tartom a témához kapcsolódó zenei vonatkozásokat.

A másik személyes motiváció a mostanában egyre jobban hozzáférhető historikus felvételek hallgatása során merült fel: mi is az a natúrkürt, mi köze van a mai modern hangszerhez? Úgy gondolom, hogy erre is sikerült választ találnom: a kürt fejlődése nem szűnt meg. A historikus zenélési törekvéseknek köszönhetően a natúrkürt hangja újra ismerősen cseng a koncertlátogatóknak. De a kortárs zeneszerzők közül is egyre többen fedezik fel maguknak, és – úgy ahogy Schumann az 1740-es években a ventilkürtöt – egy új lehetőségekkel teli hangszernek tekintik. A 20. századi zeneszerzők közül elsőként Benjamin Britten írt elő natúrkürtöt *Serenade*-jában, jó fél évszázaddal ezelőtt. Ligeti György is rátalált erre a hangszerre, először a *Kürt-trióban* (Homage á Brahms) majd a *Hamburg Concertóban*. Ezekben a műveiben a modern billentyűs és az archaikus natúrkürt kombinációjával egy új kúrthangzást, egy furcsa, különleges hangzásképet hoz létre. Ezáltal Ligeti megteremtett egy új nyelvjárást, mely zeneszerzőket is inspirálhat arra, hogy ezt a hangszeret még sokrétűbben, a gyökerekhez visszanyúlva használják műveikben, és egy új technikát, kifejezésmódot kialakítva írjanak rá zenét.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

◆ Fontosabb szóló és kamarazenei fellépéseim:

- 1995. okt. 17.:
  - Telemann: Esz-dúr versenymű két kürtre és zenekarra
Ogasawara Kazuhiro (kürt), Salieri Kamarazenekar, Pál Tamás,
Evangélikus Templom, Békéscsaba
- 1998. júl. 27.:
  - W. A. Mozart: Sinfonia Concertante K.297b
Salieri Kamarazenekar, Pál Tamás,
Szegedi Megyei Jogú Város Nyári Zenei Rendezvényei – Muzsikáló Udvar
- 1998-1999:
  - W. A. Mozart: Esz-dúr kürtverseny K.447.
Szegedi Nemzeti Színház Zenekarának Mozart-Gála turnéja
Konzertdirektion Alber GMBh
- 2004. ápr. 20.:
  - Durkó Zsolt: Szimbólumok
Durkó Zsolt születésének 70. évfordulója,
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Szeged
- 2004. máj. 26.:
  - Richard Strauss: Andante
Richard Strauss emlékest,
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Szeged
- 2005. okt. 13.:
  - W.A. Mozart: Esz-dúr kürtverseny K.412
A SZTE vonós kamarazenekara, Szegedi Tudomány Egyetem Aulája
- 2006. máj. 16.:
  - Brahms: Trio op.40
Kosztándi I., M. Popescu
  - „Varadinum”
Nagyvárad Állami Filharmónia, Bartók-terem
- 2006. jún. 10.:
  - Richard Strauss: Alphorn
Somgyvári T.Z., Dancsik N.,
Bartók-emlékműsor, Nagyszentmiklós, Náko-kastély
- 2007. aug. 4.
  - W. A. Mozart: Esz-dúr kürtverseny K.412
Salieri Kamarazenekar, Pál Tamás
Szeged Megyei Jogú Város Zenei Rendezvényei – Muzsikáló Udvar
- 2008. máj. 17.:
  - Brahms: Trio op.40
Kosztándi I., Zsigmond Z., Brahms születésének 175. évfordulója
Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Szeged

- ◆ 2000 óta a Szegedi Tudományegyetem Zeneművészeti Karán kürt főtárgyat, hangszermetodikai tárgyakat és kamarazenét oktatok.